

Функціонування суб'єктів підприємництва в умовах економічної нестабільності

Штань Марина Володимирівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Економіка	332.146:330.322

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15039618>

Анотація. У статті розкриті теоретико-методологічні засади й практичні аспекти функціонування суб'єктів підприємництва в період дії воєнного стану. Запропонований авторський підхід до формування механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств в умовах макроекономічної нестабільності. Систематизовані заходи держави, спрямовані на стимулювання розвитку підприємництва. Висвітлені проблеми, які стримують підприємницьку діяльність в Україні. Обґрунтовані напрями стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва, які спроможні генерувати значні обсяги доданої вартості. Розкриті особливості негативного впливу воєнних дій на функціонування підприємств. Окреслені чинники, що перешкоджають розвиткові суб'єктів підприємницької діяльності, обумовлені воєнними діями. Зроблений висновок про те, що належний рівень функціонування суб'єктів підприємництва є неможливим без забезпечення відповідної системи заходів держави, спрямованих на підтримку економіки. З'ясовано, що активні бойові дії обумовили перенесення суб'єктами підприємництва виробничих потужностей з тимчасово непідконтрольних територій та прикордонних районів у більш безпечні місця. Доведене положення про те, що відновлення та розвиток нових підприємств має здійснюватися з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та рішень, що передбачатиме використання потенціалу цифрової трансформації.

Ключові слова: суб'єкти підприємництва, державна політика, економічна активність, модернізація.

State policy to stimulate the development of entrepreneurship

Abstract. The article reveals the theoretical and methodological foundations and practical aspects of the functioning of business entities during martial law. The author's own approach to the formation of a mechanism for ensuring sustainable development of enterprises in conditions of macroeconomic instability is proposed. The measures of the state aimed at stimulating the development of entrepreneurship are systematized. The problems that hinder entrepreneurial activity in Ukraine are highlighted. The directions of stimulating the development of business entities that are able to generate significant amounts of added value are substantiated. The peculiarities of the negative impact of hostilities on the functioning of enterprises are revealed. The vectors of impediment to the development of business entities

¹ доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Національна академія управління, mvsh2307@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4938-555X>

caused by military actions are outlined. It is concluded that an appropriate level of functioning of business entities is impossible without ensuring an appropriate system of state measures aimed at supporting the economy. It is found that active hostilities have caused business entities to relocate their production facilities from the temporarily uncontrolled territories and border areas to safer locations. The author proves that the restoration and development of new enterprises should be carried out with the use of modern information and communication technologies and solutions, which will involve the use of the potential of digital transformation.

Keywords: business entities, state policy, economic activity, modernization

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повномасштабна російська агресія проти України та умови воєнного стану викликали падіння економічної активності. Водночас державна підтримка та підприємницька ініціатива дали змогу забезпечити створення умов для здійснення відновлення діяльності підприємств. Реалізація цілої низки підприємницьких проектів створила надійне підґрунтя для здійснення господарської діяльності й зниження обсягів падіння економічної діяльності. Повоєнне відновлення національної економіки неможливо уявити без повноцінного використання потенціалу підприємництва, що є слугує надійною основою для функціонування й поступального розвитку економіки країни. Відновлення та модернізація інфраструктури, налагодження господарських контактів, реконструкція житлових та соціальних об'єктів є необхідною передумовою відновлення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематика дослідницьких завдань, пов'язаних з ідентифікацією місця і ролі суб'єктів підприємництва є об'єктом уваги багатьох українських та іноземних вчених.

Аналізує структурні зрушення в економіці, досліджує розвиток її структури внаслідок впливу попиту на внутрішньому й зовнішньому ринках М. Зверяков. Вчений звертає увагу на важливість логічного зв'язку між конкурентоспроможністю підприємств та зростанням продуктивності праці. Дослідник розглядає нові суперечності структури економіки, розв'язання котрих залежить від економічної політики уряду [1].

Н. Намлієва вказує на те, що в умовах повномасштабного вторгнення всі суб'єкти підприємницької діяльності зазнають значних втрат. Державна підтримка підприємництва в умовах воєнного стану є вкрай актуальною, оскільки саме від суб'єктів господарювання залежить майбутнє не лише економіки, але й держави у цілому. Авторка вказує на те, що суб'єкти підприємництва змушені пристосовуватися до нових реалій, обумовлених воєнним станом [2].

Глибоко аналізує суперечності розвитку економіки за умов посилення загрозливих змін клімату, що загострює проблеми та обмежує перспективи України в умовах воєнного стану, В. Геєць. Автор обґрунтовує напрями вдосконалення економічної політики, спрямованої на формування інноваційних засад розвитку економіки [3].

Вказують на те, що в умовах воєнного стану суб'єкти підприємництва в Україні стикаються з критичним рівнем загроз, серед яких падіння обсягів виробництва, перебої в логістиці та ланцюгах постачання, фінансова нестабільність та суттєве збільшення числа ризикових ситуацій, Д. Оводов та В. Бондаренко. Стратегічне спрямування розвитку підприємств за таких умов є особливо складним через обмеження у переміщенні, комунікації та доступі до ресурсів. Автори аналізують вирішальні аспекти та чинники, котрі здійснюють вплив на стратегічний розвиток підприємств в умовах

воєнного стану. Дослідники пропонують напрями подолання вказаних ризиків та бар'єрів на основі стратегічного планування, підтримання найважливіших операцій, виявлення нових можливостей для інновацій, корпоративної соціальної відповідальності й дотримання нормативно-правових вимог та пріоритетність [4].

Пропонує власний історико-економічний погляд на розвиток тіньового сектору економіки та визначає історичне коріння тіньової економіки О. Кудласевич. Авторка визначає, що в умовах політичної й економічної турбулентності тіньові відносини генерують додаткові загрози для надійного функціонування економіки. Дослідниця наголошує на тому, що проблеми тіньового сектору актуалізуються у контексті необхідності зміцнення макроекономічної стійкості за умов воєнного стану та лібералізації підприємницької діяльності у контексті перспектив повоєнного відновлення [5].

Досліджує концептуальні підходи до розроблення та реалізації Плану відновлення України В. Кудряшов. Вчений визначає концептуальні підходи до розроблення та впровадження такого плану, обґрунтовує напрями створення інституційної структури з метою імплементації механізмів його реалізації. Дослідник формулює пропозиції і рекомендації щодо здійснення функцій органів державного регулювання з метою розроблення та виконання, а також міжнародної підтримки підготовки й реалізації [6].

Розкриває теоретико-методологічні засади й практичні аспекти інноваційного розвитку підприємств торгівлі в умовах цифровізації Т. Ганущак. Дослідниця аналізує сучасні підходи до розкриття складових інноваційного розвитку таких підприємств. Авторка обґрунтовує власний підхід до формування механізму забезпечення інноваційного розвитку підприємств торгівлі на основі використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій [7]. Водночас проблематика визначення векторів розвитку суб'єктів підприємництва в умовах глобальної економічної нестабільності потребує подальшого ґрунтового аналізу.

Отримані результати дослідження можуть бути корисними для практичного використання при формуванні напрямів стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва в умовах глобальної економічної нестабільності.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування суб'єктів підприємництва в умовах глобальної економічної нестабільності.

Результати

Суб'єкти підприємництва представляють собою надзвичайно важливий сегмент економіки. Якраз вказані суб'єкти дають змогу створити надійне підґрунтя для забезпечення соціально-економічної стабільності у країні, сприяють наповненню бюджетів усіх рівнів, створюють робочі місця, наповнюють ринок необхідними товарами й послугами, вдосконалюють формат функціонування конкурентних відносин. Суб'єкти підприємництва генерують можливості для активізації соціально-економічних процесів, адаптуються до швидких змін ринкового середовища, використовують та впроваджують інновації. Крім того, *розвиток суб'єктів підприємництва сприяє формуванню прошарку забезпечених верств населення, повноцінному розвитку інститутів громадянського суспільства, зниженню соціально-майнового розшарування, прискоренню позитивних ринкових змін та забезпеченню стабільності* [8; 9].

З огляду на глобальну макроекономічну нестабільність важливим питанням стає проблема адаптації підприємств до нових умов на основі трансформації їх структури, бізнес-процесів й інституційно-правових форм. Українські підприємства навіть у період дії воєнного стану демонструють стійкість. Існує необхідність мінімізувати дію чинників, котрі стоять на заваді успішному провадженню підприємницької діяльності. Більшість підприємств продовжують діяльність й в умовах воєнного стану. Для

підвищення ефективності їхнього функціонування необхідною є активна підтримка держави (рис. 1). Водночас необхідною також й внутрішня трансформація, спрямована на подолання новітніх загроз. Трансформація підприємства є процесом змін, що охоплює стратегічні, організаційно-культурні та технологічні аспекти діяльності з метою адаптації до нових умов й вимог, підвищення конкурентоспроможності та досягнення цілей сталого розвитку. Вказана трансформація може також обумовлюватися й внутрішніми чинниками, серед яких стратегічна візія, необхідність зміни культури підприємства та необхідність оптимізації всіх процесів.

Рисунок 1. Напрями та інструменти реалізації державної політики стимулювання підприємництва

Джерело: складено автором на основі власних досліджень та узагальнень

Підтримка підприємництва сприяє економічній стійкості та відновленню *навіть в умовах війни, оскільки держава через грантові програми активно стимулює* його розвиток. Зокрема, понад 19,6 тис. підприємців за час повномасштабної війни отримали гранти, створені 55000 нових робочих місць. Важливим також є й те, що частина спрямованих на вказані цілі державних коштів повертається до бюджету завдяки сплаті податків. Спрощення регулювання підприємницької діяльності під час воєнного стану підтримує економічну активність. Слід вказати на запровадження деклараційного принципу на основі автоматизації процесів через систему «ЄДозвіл». Це дає змогу суб'єктам підприємницької діяльності зосередитися на питаннях розвитку, що спрощує умови провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Експерти вказують на послідовність дерегуляційних заходів уряду, котрі спрямовані на суттєве зниження бюрократичних бар'єрів, а це сприяє підтримці економічної активності. Полегшення доступу до фінансування на основі нових фінансових інструментів з використанням факторингового інструментарію через платформу «Прозорро. Продажі» й слугує легшому доступові підприємців до фінансування й сприяє конкурентоспроможності та стійкості до економічних шоків [4; 8; 9; 10].

Проведений аналіз основних проблем, які перешкоджають розвиткові підприємництва в Україні, дає змогу виділити найзначущі, серед яких повномасштабна агресія, що негативним чином позначилася на всіх сферах та галузях української економіки, скорочення обсягів інвестування, зниження стимулів для реалізації інвестиційних проектів, постійні обстріли, проблеми з доступним за умовами кредитуванням, високий рівень оподаткування, громіздка система обліку та звітності, зниження рівня впевненості підприємців у стабільності умов ведення функціонування, недостатній рівень захисту прав власності, корупція у багатьох сферах державного впливу на розвиток підприємництва, відсутність виваженої державної політики підтримки підприємництва, зростання рівня адміністративних бар'єрів, пов'язаних з реєстрацією, ліцензуванням, сертифікацією, надмірне втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання тощо. У цьому зв'язку слід вказати на програми та напрями державної підтримки підприємництва в Україні, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Програми та напрями державної підтримки підприємництва в Україні

Програма	Зміст програми
«Мінігрант на власну справу», «Грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ» «Грант на сад», «Грант на теплицю»	Грантові конкурси для розвитку власного бізнесу
Еквайринг без комісії	Стимулювання надання переваги безготівковим розрахункам з метою забезпечення безпеки
«Work4UA»	Підтримка проект «Працюю на перемогу», що має на меті залучення фінансової підтримки від українських й іноземних громадян, а також суб'єктів малого підприємництва, який працюють в умовах воєнного стану
Кредитування підприємств за програмою «5-7-9%»	Посилення підтримки напрямів здійснення переробки та заходів енергоефективності на всій території України, запровадження механізмів державної підтримки за договорами факторингу, що стимулюватиме розвиток українського виробництва

Державні гарантії на портфельній основі	Надання державних гарантій для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів банків-кредиторів, що надаються суб'єктам господарювання
Єдиний податок за ставкою 2% без ПДВ	Запровадження на період з 1 квітня 2022 р. до припинення чи скасування дії воєнного стану права на використання спрощеної системи оподаткування підприємств з оборотом до 10 млрд. грн. Ставка єдиного податку для таких суб'єктів становитиме 2% від обороту без ПДВ
Звільнення від сплати ЄСВ, штрафів, пені та перевірок щодо ЄСВ	Рішення про звільнення від сплати ЄСВ для ФОП, осіб, що здійснюють незалежну професійну діяльність, та членів фермерських господарств

Джерело: складено автором на основі [7; 8; 9; 10]

Основні інструменти, котрі перебувають в основі стратегічного розвитку підприємств в умовах дії воєнного стану, наведені у таблиці 2. Зазначені інструменти формують надійне підґрунтя, що дає змогу підприємствам не лише функціонувати в надскладних умовах, але й знаходити можливості для досягнення стратегічних цілей, незважаючи на ризики та обмеження.

Таблиця 2

Інструменти стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану

Інструмент	Зміст
Стратегічне планування	Належним чином підготовлений стратегічний план є фундаментальною основою для ефективного управління підприємством в умовах невизначеності й надає при цьому необхідну гнучкість для пристосування до змін зовнішнього середовища. Вказаний план покликаний чітко окреслювати основні напрями діяльності підприємства, а також визначати конкретні стратегії для їх реалізації
Впровадження інновацій	У контексті обмеженого доступу до ресурсів, інновації стають вирішальною детермінантою для досягнення зростання та підвищення конкурентоспроможності підприємства. Орієнтація на створення нових продуктів, оптимізацію процесів чи розроблення інноваційних бізнес-моделей може надати підприємствам стратегічну перевагу, дозволяючи їм підвищити рівень конкурентоспроможності та відкрити нові напрями розвитку
Удосконалення та розширення співпраці з партнерами	Стабільні партнерські зв'язки з основними постачальниками, клієнтами та іншими зацікавленими суб'єктами забезпечують підприємствам переваги у подоланні невизначеності та мінімізації потенційних ризиків. Вказані партнерства не тільки сприяють стабілізації діяльності підприємств в умовах невизначеності, а й відкривають перед ними нові перспективи для розвитку
Дотримання вимог та стандартів	Зміцнення контролю у період воєнного стану може генерувати труднощі для підприємств щодо дотримання норм та стандартів. Водночас дотримання вказаних норм

	дає можливість реалізувати заходи корпоративної соціальної відповідальності та зміцнення довіри. Підприємства отримують змогу налагодити взаємодію з фахівцями на основі розроблення ефективних заходів, спрямованих на виконання вимог, що покликане допомогти у зниженні рівня потенційних ризиків та втрат
Оптимізація комунікаційних процесів	У період дії воєнного стану налагодження ефективного обміну інформацією стає важливим для підприємств. При цьому слід забезпечувати постійний діалог зі всіма зацікавленими суб'єктами, у тому числі персоналом, споживачами, постачальниками з метою забезпечення їх актуальною інформацією та підтримання високого рівня довіри
Реалізація контрольних та адаптаційних стратегій	Підприємствам слід здійснювати постійний контроль за дотриманням основних показників діяльності та реагувати на зміни у зовнішніх з метою коригування стратегій. Моніторинг та оцінювання діяльності забезпечують підприємствам можливість визначення перспектив та потенційних загроз, що дає змогу своєчасно адаптувати стратегічні плани

Джерело: складено автором на основі [4; 9; 10; 11; 12]

Проведене дослідження векторів розвитку суб'єктів підприємництва дає змогу звернути увагу на те, що через умови воєнного стану гостро постала проблема розвитку й утримання ринкових позицій, що потребує ряду заходів. Запровадження воєнного стану обумовило скорочення підприємствами витрат на інноваційну діяльність. Специфічні умови діяльності підприємств обумовлюють необхідність удосконалення підходів до стратегічного планування. Актуалізується питання імплементації європейського досвіду в українську підприємницьку практику.

Висновки

Національні суб'єкти підприємництва у сучасних умовах потребують належної підтримки з цілого ряду актуальних напрямів. Йдеться про дієві зміни у сфері оподаткування, вдосконалення регулювання сфери трудових відносин, полегшення доступу до фінансових ресурсів, підтримка експортної діяльності тощо. Надзвичайно актуальним також є питання відновлення ланцюгів постачання й збуту. Для суб'єктів підприємництва, на яких позначилися негативні наслідки воєнних дій та руйнування вказані аспекти стають ще більш актуальними.

Світовий досвід переконливо доводить, що суб'єкти підприємництва формують основу функціонування економіки всіх успішних та конкурентоспроможних країн. Урядовим інституціям доцільно активно та цілеспрямовано використовувати доступний інструментарій, спрямовуючи його на стимулювання й активізацію розвитку підприємництва. Національне підприємницьке середовище вимагає використання доступних за ціною та термінами використання фінансових ресурсів, зручних державних послуг й першочергового й беззаперечного захисту прав власності. З метою стимулювання розвитку підприємництва в умовах глобальної економічної нестабільності в Україні доречно стимулювати відновлення економічної активності на засадах стійкості та підтримки конкурентоспроможності. Глобалізаційні зрушення детермінують глибинні трансформації не тільки в економіці окремої країни, але й у світовій економічній системі загалом, що впливає й на функціонування суб'єктів

підприємництва. Доцільно також вказати й на те, що дієвим важелем державної підтримки підприємництва є виважене регулювання.

Список використаних джерел

1. Зверяков М. Структура національної економіки в умовах глобальних змін. Економіка України. 2024. № 12. С. 3–25. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.12.003>
2. Намлієва Н. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Сталий розвиток економіки. 2023. № 2. С. 150–157. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-22>
3. Геєць В. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. Економіка України. 2024. №11. С. 3–28. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.003>
4. Оводов Д. А., Бондаренко В. М. Стратегія розвитку підприємств в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2024. № 1. С. 194–200. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).194-200](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).194-200)
5. Кудласевич О. М. «Тіньовий» сектор економіки та нелегальне підприємництво: історико-економічний аналіз. Історія народного господарства та економічної думки України. 2024. Вип. 57. С. 274–291. <https://doi.org/10.15407/ingedu2024.57.274>
6. Кудряшов В. П. План відновлення України: складові та механізми реалізації. Наукові праці НДФІ. 2024. № 1. С. 5–19. <https://doi.org/10.33763/npndfi2024.01.005>
7. Ганущак Т. В. Інноваційний розвиток підприємств роздрібної торгівлі в умовах цифровізації. Наукові праці НДФІ. 2023. № 4. С. 100–109. <https://doi.org/10.33763/npndfi2023.04.100>
8. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час. Вересень 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-u-voennyu-chas-veresen-2024-roku>
9. Доля В. В., Дорогань А. С. Роль держави у розвитку підприємництва в умовах війни. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2024. № 2. С. 48–53. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-2-9>
10. Сачинська Л. Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2023. № 3. С. 45–48. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-7>
11. Вергелес В., Баюра Д. Трансформація бізнесу в умовах глобальної макроекономічної нестабільності в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2024. № 1. С. 14–20. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/2>
12. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. Vol. 7. № 3. <https://is-journal.com/is/article/view/207/116>